

HEN199 Humanitní a společenskovední aspekty environmentálních problémů

A. Vyučující: Mgr. Et. Mgr. Rudolf Dvořák:

1 blok:

Paradigmata přístupu ke světu, prostředí a přírodě

Krejčí, J.: Lidský úděl a jeho proměnlivá tvář. Duchovní základy civilizační plurality. Praha: Karolinum 1996, str. 9 – 47.

Klíčové pojmy: paradigma – Mezopotamie, Egypt, Řecko, Indie, Čína; reinkarnace, zvířata, Gótama Buddha, rostliny, ...

2 blok:

Vztah archaického člověka k přírodě

Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení I. Od doby kamenné po eleusinská mystéria. Praha: OIKOYMENH 1995, str. 17 – 64.

Eliade, M.: Posvátné a profánní. Praha: Česká křesťanská akademie 1994, passim.

Klíčové pojmy: prostor, čas, pohřby, terra mater, vody, kosmos a chaos, orientace, obydlí, základní polarita

B. Vyučující: PhDr. Jarmila Bednaříková, CSc., PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

Historické kořeny ekologických problémů a pokusy o jejich řešení /výukový blok sestávající ze dvou dvouhodinových, na sebe vzájemně navazujících přednášek realizovaných dva týdny po sobě/

Přednáška č.1: Životní hodnoty starověkého a středověkého člověka:

- základní přehled názorů na vztah člověka k přírodě ve světle dobových náboženství a filozofií /náboženství starověkého Předního východu, náboženství a filozofie klasického starověku, judaismus, islám, křesťanství, hinduismus, buddhismus, džinismus, konfucianismus
- hodnoty úcty k životu, sociální solidarity, dobrovolné skromnosti
- pojetí světa jako řádu a z něj vycházející etika
- etika vztahu ke zvířatům, vegetarianismus
- estetické vnímání přírody a krajiny a jeho odraz v dobovém umění

Přednáška č.2: Životní styl a environmentální problémy starověkých civilizací a středověké Evropy

- každodenní život a sociální struktury starověkých civilizací a z nich vyvěrajících environmentální problémy
- vztah populace a prostředí, migrace a její vliv na životní prostředí
- přírodní katastrofy, antropogenní environmentální problémy, úpadek a zánik velkých civilizací starověku - degradace a zasolení půdy, deforestace, klimatické změny
- charakteristické rysy životního stylu pozdně antického a středověkého člověka, konzumní životní styl dobových elit a jeho kritika, sociální a environmentální problémy z něho vyvěrající, pokusy o jejich řešení /dobové snahy o ochranu přírody/
- rozvoj dálkového obchodu ve středověku a jeho environmentální důsledky
- fenomén středověkého mnišství a jeho podíl na utváření tehdejší krajiny
- ekologické a sociální jevy analogické s dnešní dobou.

Pozn.: V rámci přednášek budou rozebírány relevantní dobové literární prameny a prostřednictvím didaktické techniky budou představeny i prameny archeologické včetně objevů krajinné archeologie /diapozitivy, video/.

Přehled literatury:

A/ Základní

Cílek, V., Zánik Borobuduru v 11.stol.Co se stalo? In: Vesmír 80, duben 2001, str.196-200.

Na příkladu úpadku známé civilizace na Jávě autor článku představuje metodu a možnosti nové vědní disciplíny - environmentální historie.

Duchovní prameny života.. Stvoření světa ve starých mýtech a náboženstvích. Vyšehrad, Praha 1957.

Antologie mytologických, náboženských a filozofických textů starověkých kultur věnovaných vzniku světa a lidské civilizace obsahuje cenné dokumenty o duchovním i praktickém vztahu starověkého člověka ke světu včetně pozoruhodných environmentálních momentů.

Librová, H., Je judaismus a křesťanství arogantní vůči přírodě? In: Dialog Evropa XXI, 1993/2, str.21-25.

Autorka článku analyzuje populární teorii amerického badatele Lynna Whitea přičítajícího židovsko-křesťanské civilizaci historickou zodpovědnost za soudobou environmentální krizi.

Plinius Mladší, Dopisy. Přeložil Ladislav Vidman. Svoboda, Praha 1988.

Soubor dopisů římského politika a literáta přelomu 1. a 2.stol. po Kr. poskytuje názorný vhled do římské každodennosti včetně jedinečného popisu výbuchu Vesuvu a zániku Pompejí.

Putna, M.C., My poslední Římané. In: My, poslední křesťané. Hermann a synové, Praha 1994.

Autor provokativního eseje analyzuje některé krizové jevy pozdní antiky analogické s dnešní dobou.

B/ Doporučená

Češka, J., Zánik antického světa. Vyšehrad, Praha 2000.

Monografie předního českého profesora starověkých dějin podává přehlednou a vyčerpávající analýzu úpadku a zániku řecko-římské antiky.

Diamond, J., Osudy lidských společností. Columbus, Praha 2000.

Obsáhlá, významnými literárními cenami oceněná kniha předního amerického badatele rozebírá vztah lidských společností k jejich přírodnímu prostředí a z něj vyvěrající příčiny jejich nerovnoměrného vývoje.

Gojda, M., Archeologie krajiny: Vývoj archetypů kulturní krajiny. Academia, Praha 2000.

Jediná česká monografie věnovaná vývoji krajiny v prehistorické a raně historické době opírající se o metody krajinné archeologie.

Goldsmith, E., The Fall of the Roman Empire. In: Great U-turn, De-industrializing Society. Green Books, Hartland, Bideford, Devon 1988.

Pozoruhodný esej britského sociálního ekologa hledá příčiny zániku Západořímské říše v krizových environmentálních a sociálních jevech analogických s problémy naší současnosti.

Hughes, J. Donald, An Environmental History of the World: Humankind's Changing Role in the Community of Life. Routledge, London 2001.

Vyčerpávající přehled environmentální historie od pravěku po současnost.

Religion and Conservation. World Wide Fund for Nature-India. Full Circle, New Delhi 1999

Soubor esejů významných představitelů náboženství Západu i Východu analyzuje ekologické myšlenky v nich obsažené.

Wright, R., Víc než nic. Lidové noviny, Praha 2002.

Originální interdisciplinární pohled na vývoj a směřování lidské civilizace.

C. Vyučující: Mgr. Pavel Klvač

Venkov a krajina

Anotace: Přednášky představují úvodní vstup do problematiky související s historií a současností venkova a krajiny. Pozornost je věnována současným trendům vývoje především českého a moravského venkova, aktuálnímu ohrožení, revitalizaci a vnímání kulturní krajiny.

1) Toulky kulturní krajinou

Anotace: *Příroda - divočina - krajina - kulturní krajina - zahrada - historie krajiny - paměť krajiny - krajina jako příběh - sociální percepce krajiny - mentální mapy krajiny - krajina a identita - archetypy krajiny - genius loci*

Osnova:

- a) Pojmy: Příroda - divočina - kulturní krajina - zahrada
- b) Příběh krajiny - krajina jako příběh: kulturní podmíněnost historických proměn krajiny - neolit, středověk, baroko, socialismus
- c) Sociální percepce krajiny - mentální mapy krajiny
- d) (Kulturní) paměť krajiny, krajina a identita
- c) Co se děje s českou krajinou dnes? - Zloději krajin x obnova krajiny
- d) Od divočiny ke kulturní krajině - tam a zase zpátky? - příklad bažiny

Povinná literatura: celkem 23 (cz)

Lapka, M., Cudlínová, E. (2001): Příběh krajiny, krajina jako příběh. In Tvář naší země - krajina

domova. Sborník příspěvků ke konferenci Tvář naší země. Praha, Průhonice, 65 -70.

[6 stran]

Pollan, M. 1996. Druhá příroda. In: Závod s časem: Texty z morální ekologie. Praha: MŽP, 121-133.

[12 stran]

Cílek, V. 2000. Paměťová struktura krajiny a památné kameny. In: *Kulturní krajina aneb proč ji chránit.*

Praha: MŽP, 69-73. [5 stran]

2) Sny o venkově - vize a realita

Anotace: *Venkov a město - tradice a modernita - ekologie venkova - kult venkova - víkendoví venkované - migrace na venkov - decentralizace osídlení - tvrdý a měkký turismus - obnova venkova*

Osnova:

- a) Venkov a město - tradice a modernita - proces urbanizace
- b) Ekologie vesnice a biofilní město (etnoekologie)
- c) Cesta z města I - turismus (Brooks, Burns, Librova, Valentová)
- d) Cesta z města II - decentralizace osídlení (elitní migrace?, suburbanizace)
- e) Obnova venkova

Povinná literatura: celkem 11 (cz)

Librová, H. (1994): Tvrdý a měkký turismus. In: *Pestrí a zelení*. Brno: Veronica, 65-75. [11 stran]

Librová, H. (1996): Decentralizace osídlení - vize a realita. Část první: vize, postoje k venkovu

a potenciální migrace v ČR. In: *Sociologický časopis*, 3/1996, 285-296. [12 stran]

D. Vyučující: Mgr. Lenka Sedláková

Téma: Společnost a příroda

1. Kdo ničí přírodu – člověk nebo společnost?

v otázkách a odpovědích

- Je příroda ničena? Nebo jen měněna?
- Je člověk součástí přírody?
- A společnost resp. kultura?
- V čem se člověk, společnost či kultura přírodě vymyká? (kultura úspěšná ofenzivní adaptace, součást antropologické výbavy člověka, bez níž by nepřežil)
- Tendence myslitelů svázat vývoj civilizace s přírodními podmínkami (determinismus geografický, ekonomický, organicismus, rasový antropologismus, sociobiologie)
- Člověk ve společnosti, společnost v člověku (dialektický vztah, kruh externalizace – objektivace – internalizace, společnost jako subjektivní i objektivní realita)
- Když chráníme přírodu, koho vlastně chráníme? Koho zachraňujeme? Sami sebe?
- Proměny sociální struktury skrze marginálie – ty působí jako výzvy, jako znejistění stávajících struktur. Může to zasáhnout do té rozmanité a nejisté hodnotové spleti?

2. Globalizace a lokalizace

- moderna jako individualizace, emancipace od místních i rodinných vazeb
- materiální vs. ekonomický život – kapitalismus jako rozšiřování toho ekonomického
- homo economicus a homo psychologicus jako produkt moderny

- společnost založená na ekonomických parametrech, ekonomickém růstu, výkonu a spotřebě, produktivita + hédonismus
- kult individua, života, práv; postmoderní člověk jako tvůrce svého života – „hledáč prožitků a sběrač zkušeností“
- globalizace jako důsledek rozvoje technologií a deregulace: slábnutí vlivu států
- obchodní a finanční toky se osvobozují od lokalit
- časoprostorová komprese (Bauman) – imperativ mobility; mocní osvobozeni od prostoru (a sledování médií)
- globalizovaná ekonomika osvobozená od politické kontroly; neprůhlednost mechanismů, nejistota
- lokalizační snahy – příběh LETS (obnova komunit, návrat k vazbám v lokalitě)

Povinná četba:

Bauman, Z. 1999. Globalizace. Důsledky pro člověka. Praha: Mladá fronta. Kap. Turisté a tuláci, s. 95-108.

Fromm, E. 2001. Mít nebo být. Kap. Úvod: Velký příslib, jeho pochybení a nové alternativy. s. 13-25.

Škrdlant, T. 1999. Demokracie přírody. Praha: Originální Videojournal. Kap. Problémy lidského světa. s. 60-122.

Doporučená četba:

Berger, P. L. 2003. Pozvání do sociologie. Barrister a Principal.

- sociologická knížečka o vztahu člověka a společnosti, opravdu umí pozvat do sociologie

Braudel, Fernand. 1999. Dynamika kapitalismu. Praha: Argo.

- esejistické dílko francouzského historika, charakterizující základní společenské souvislosti zrodu kapitalismu

Brooks, David. 2001. Bobos: nová americká elita a její styl. Praha: Dokořán.

- čtivá, humorná, s nadsázkou psaná kniha o bo-buržoazních bo-bohémech, tedy o těch, kteří žijí zároveň etikou výkonu a konzumu i etikou nonkonformity a alternativy

Lipovetsky, Gilles. 1999. Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů. Praha: Prostor.

- filozoficko-společenské eseje o postmoderně, hledá východiska, zpochybňuje tradiční kritický pohled na společnost, uvažuje ve více vrstvách

Hendersonová, Hazel. 2001. Za horizontem globalizace: utváření udržitelné globální ekonomiky. Praha: DharmaGaia.

- útlá knížka, hutná na informace, ekonomicky zaměřená a vysvětlující, nabízející místy až překvapivě jednoduchá, a přitom dobře argumentovaná řešení

Hertzová, Noreena. 2003. Plíživý převrat. Globální kapitalismus a smrt demokracie. Praha: Dokořán.

- o globalizaci čtivě, srozumitelně a aktuálně